

УДК 347.635

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.06>**Вікторія Маковецька,**

аспірант кафедри цивільного права та процесу

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА НАЛЕЖНЕ БАТЬКІВСЬКЕ ВИХОВАННЯ МАЛОЛІТНІХ ОСІБ

Стаття присвячена аналізу доктринальних підходів до визначення заходів захисту права на належне батьківське виховання малолітніх осіб. Їх особливості порівняно з іншими правами малолітніх дітей полягають у тому, що відповідне порушення здійснюється особами, на яких покладено основний обов'язок забезпечувати найкращі інтереси та здійснювати захист прав дітей. Визначено превентивно-пресікальні, відновлювальні та компенсаційні способи захисту. Відібрання дитини має застосовуватись за наявності вини батьків значно меншого ступеня порівняно з підставами для позбавлення батьківських прав, халатності до здійснення догляду, нагляду за дитиною, та, в першу чергу, реальної небезпеки для здоров'я, розвитку, фізичного та психоемоційного стану малолітньої дитини або доведення органами державної влади того, що ними приймалися заходи допомоги сім'ї у складних обставинах, що можна визнати також необхідною передумовою для позбавлення батьківських прав, що здійснюється без попереднього відібрання. Відібрання дитини є одночасно способом захисту її права батьків на особисте виховання, права на належне виховання, як і визначення місця проживання, визначення та зміна способів участі у вихованні. У межах такого провадження другим із батьків може бути пред'явлений позов, предметом якого є зміна порядку участі у вихованні. Серед підстав позбавлення батьківських прав – ухилення батьків від виконання своїх обов'язків у вихованні дитини, отримання нею освіти, жорстоке поводження з дитиною, зокрема, не тільки фізичне, а й психологічне насильство, зловживання батьківськими правами. Наведено аргументи щодо необхідності компенсації моральної шкоди дитині в разі порушення її прав батьками щодо виховання та розвитку. Мету відновлення права на належне батьківське виховання мають такі заходи, як: поновлення батьківських прав, передача дитини батькам, повернення дитини на виховання до батьків чи одного з них, передача дитини матері чи батькові, які повернулись з місць позбавлення волі.

Ключові слова: право на належне батьківське виховання, способи захисту права, відібрання дитини, позбавлення батьківських прав, способи участі у вихованні.

Постановка проблеми. Здійснення правом регулятивних функцій зумовлює наявність механізму з попередження, врегулювання та припинення конфліктів у сім'ях, де зростають діти, найбільш характерними з яких є конфлікти, пов'язані з вихованням малолітніх дітей. На успішність їх ліквідації впливають відносини між самими батьками, ступінь та етап конфліктів, що можуть бути вирішені без залучення третіх осіб, а залучення держави має здійснюватись у випадках, якщо сімейні конфлікти знаходяться на стадії, коли поведінка батьків завдає суттєвої шкоди правам та інтересам дитини або створюється реальна загроза для безпеки дитини. При реалізації своїх прав, пов'язаних із вихованням, батьки не мають порушувати прав та охоронюваних законом інтересів своїх дітей, здійснювати їх всупереч інтересам дітей (ч. 2 ст. 155 Сімейного кодексу України (далі – СК), завдавати шкоду фізичному та психічному здоров'ю дітей, їх моральному

розвиткові (ч. 6 ст. 12 Закону «Про охорону дитинства»). У ст. 152 СК передбачено, що право дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю. Малолітня особа може протиставитись неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї, звернутися за захистом до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Звернення до суду дитини можливе лише з досягненням 14 років. Ефективність захисту права малолітньої особи на належне батьківське виховання, забезпечення її найкращих інтересів батьками залежить від обрання відповідного способу.

Постановка проблеми. Дослідженню захисту прав дитини у галузі батьківського виховання та піклування були присвячені праці О.В. Синегубова, Б.К. Левківського, З.В. Ромовської, Г.О. Різник, Н.М. Гресь, Л.В. Красицької, В.П. Мироненко та інших.

Однак, незважаючи на наукову розробленість цих питань, запропоновані рекомендації, деякі питання сутності способів захисту права на належне батьківське виховання є неоднозначними.

Метою статті є визначення способів захисту права малолітньої особи на належне батьківське виховання.

Виклад основного матеріалу. Створення перешкод для задоволення охоронюваних законом інтересів дитини доволі часто відбувається на стадії здійснення суб'єктивних прав. Ці перешкоди є наслідком неправомірної поведінки інших осіб, які реалізують власні інтереси. Тож із метою повного, ефективного та своєчасного поновлення суб'єктивних прав особи-носії цих прав потребують їх захисту [1, с. 191]. Особливість захисту права на належне батьківське виховання порівняно з іншими правами малолітніх дітей полягає в тому, що порушення здійснюється особами, на яких покладено основну моральну та правову відповідальність за забезпечення їх найкращих інтересів та здійснення захисту прав. При порушенні права малолітньої особи на належне виховання батьками з'являються суб'єкти, на які покладено функції захисту саме від неправомірних дій батьків як зобов'язаних осіб у правовідношенні. Підставами захисту є поведінка батьків, яка відхиляється від встановленої нормами права, виходить за встановлені законом межі, або органи державної влади здійснюють неправомірне розлучення дитини з батьками або одним із них. Порушення особистого немайнового права на належне батьківське виховання є підставою для здійснення захисту із застосуванням відповідного способу. Згідно із сімейним законодавством розгляд сімейних справ, пов'язаних із вихованням дитини, в яких водночас захищається право на належне батьківське виховання, віднесено до компетенції органів опіки та піклування та судів загальної юрисдикції в порядку цивільного судочинства (ст.ст. 152, ч. 5 ст. 155, 158, 159, 161, 162-164, 170 СК України). Застосування відповідних матеріально-правових заходів примусового характеру має змогу припинити відповідне порушення, здійснити його відновлення та в такий спосіб реалізувати надане малолітній особі суб'єктивне право. Щодо класифікації способів захисту права на належне батьківське виховання поділяємо позицію поділу їх залежно від їх цільової спрямованості [2, с. 43; 1, с. 194]: превентивно-пресікальні (припинення дії, яка порушує право; зміна правовідношення;

припинення правовідношення; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади), відновлювальні та компенсаційні способи захисту. Зміст способу визначає характер дій, які належить вчинити для захисту права, а на вибір конкретного способу впливає характер та ступінь порушення.

Припинення дії, що порушує право на належне батьківське виховання як пресікальний спосіб захисту, є визначальним при існуванні реальної небезпеки для стану та розвитку дитини, відсутності догляду, особливо у ранньому дитинстві, відсутності батьківського нагляду та контролю, незадоволення мінімальних життєво-побутових потреб, фізичному, психічному насильстві, експлуатації. Припинення дій, якими порушується право на належне виховання батьками, може здійснюватись шляхом відібрання в них дитини. Відібрання дитини без позбавлення батьківських прав має застосовуватись за наявності вини батьків, ступінь якої значно менший порівняно з підставами для позбавлення батьківських прав [3], відвертій халатності у здійсненні догляду та нагляду за дитиною, а насамперед реальної небезпеки для дитини. Наявність таких обставин викликана відсутністю прямої вини батьків, їхнім безвідповідальним відношенням до батьківства, яке, тим не менш, має ними усвідомлюватись. Відповідно до позиції ЄСПЛ якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує («Хаас проти Німеччини», п. 99) [4], має бути врахований ряд чинників: страждання дитини через відсутність піклування, неповноцінність виховання, відсутність уваги до емоційного стану; виправдання встановлення опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я. ЄСПЛ зазначив, що усунення загрози для дитини можна подолати шляхом менш радикальних засобів, без роз'єднання сім'ї, зокрема наданням цільової фінансової підтримки та соціальним супроводом сім'ї чи особи [5]. Зважаючи на наявність реальної загрози порушення прав дитини не лише в спеціальному виховному значенні, а у значенні безпеки для фізіологічних та матеріальних потреб дитини, її фізичної та психоемоційної безпеки, застосування оперативних заходів, зміст яких складає розлучення дитини з батьками, обмеження здійснення прав дитини батьками та батьківських прав, є необхідним та виправданим.

Право батьків на відібрання малолітньої дитини від інших осіб (ст. 163 СК України) ґрунтується на переважному праві батьків перед іншими особами на особисте виховання

дитини, проживання малолітньої дитини з ними, що сприяє здійсненню батьківських прав та виконанню обов'язків, є способом захисту відповідного права та права дитини на належне батьківське виховання, оскільки це право не може бути реалізовано з причин, не передбачених законом або рішенням суду. Право відповідної вимоги може належати лише батькам або одному з них. Відповідний позов може бути пред'явлений одним із батьків до іншого, але за умови, що визначено місце проживання дитини з тим із батьків, хто вимагає відібрання дитини. У межах відповідного провадження другим із батьків може бути пред'явлений позов, змістом якого може бути зміна порядку чи способів участі у вихованні, позбавлення батьківських прав.

Позбавлення батьківських прав є пресікальним способом захисту прав дитини, зокрема її захисту від неналежного виховання. Неналежне виховання батьками дитини в межах підстав позбавлення батьківських прав відповідає ухиленню батьків від виконання своїх обов'язків з виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти (ч. 2 ст. 164 СК) [6], жорстокому поведінню з дитиною, куди включаємо не тільки фізичне, а й психологічне насильство. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до кривдника за обмежувальним приписом застосовуються один чи декілька заходів тимчасового обмеження прав або покладення на нього обов'язків. Його наявність дає підстави органу опіки та піклування звернутись до суду з вимогою про позбавлення батьківських прав кривдника. Обмеження прав дітей та батьків на безперешкодне спілкування у зазначених випадках полягає у розлученні, що ґрунтується на засадах найкращих інтересів дитини, здійснено згідно із законом та передбаченою процедурою, визначено у судовому рішенні з підстав, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї та інше. Відповідно до вимог пропорційності суду належить визначити баланс охоронюваних законом інтересів малолітньої дитини, враховуючи її виключну потребу в батьківському піклуванні та контакті, та дійсну обґрунтованість та необхідність застосування заходів, які пов'язуються із позбавленням батьківських прав. Практика ЄСПЛ свідчить про те, що позбавлення батьківських прав має ґрунтуватись на оцінці особистості відповідача, його поведінки, пропорційності інтересів дітей та батьків. Оскарження відповідачем заяви про позбавлення батьківських прав

може свідчити про його інтерес до дитини [7]. Чинним законодавством не визначено можливості позбавлення батьківських прав на підставі зловживання ними, на що зверталась увага дослідниками [8] та ці міркування загалом маємо підтримати.

Встановлення місця проживання малолітньої дитини з одним із батьків має безпосередній вплив на реалізацію права на належне батьківське виховання. Його підстави є складним питанням теоретичного та практичного значення. Визначаючи місце проживання малолітньої особи з одним із батьків, суд встановлює перевагу одного із батьків поряд із іншим у вихованні дитини, права ж іншого з батьків у вихованні, спілкуванні обмежуються. Визначення місця проживання дитини має вирішуватись, перш за все, з урахуванням прав та найкращих інтересів дитини – її права на належне батьківське виховання, яке повною мірою може бути забезпечене тільки обома батьками [9]. Рада Європи у Постанові щодо «Рівності та спільної батьківської відповідальності: роль батька» наголосила на важливості подолання гендерних стереотипів щодо ролей жінок та чоловіків у сім'ї [10]. У зв'язку із цим складно погодитись із позиціями про заборону проживання дитини до одного року з батьком [11, с. 91].

За наявності спору про участь у вихованні малолітньої особи, визначення місця її проживання з одним із батьків застосовується спосіб захисту права на належне батьківське виховання, змістом якого є зміна правовідношення. За відсутності згоди між батьками визначення способів участі у вихованні на практиці завжди поєднується з вимогою про усунення перешкод у вихованні (ст. 159 СК), яка направлена на припинення дії, що порушує суб'єктивне право й того з батьків, хто проживає окремо, й дитини на отримання від нього виховання у належний спосіб з урахуванням обмежень, які пов'язані з окремим проживанням. Виконання обов'язку з участі у вихованні та реалізація права на особисте спілкування з малолітньою дитиною може мати перешкоди для того з батьків, хто проживає окремо, без усунення яких неможливо реалізувати право на участь у вихованні, в яке насамперед трансформується право на особисте виховання, тобто змінюється зміст батьківських прав. Створенням перешкод тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні та вихованні порушується й право дитини на отримання належного виховання від іншого з батьків.

Рішеннями у відповідних справах відповідач зобов'язується не чинити перешкоди позивачеві у спілкуванні та встановлюються

способи участі у вихованні та спілкуванні, що полягають у щотижневих побаченнях, проживанні з позивачем на канікулах, спілкуванні засобами мобільного зв'язку, необмеженому відвідуванні під час хвороби [12], можливості спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання. При вирішенні таких спорів важливим є режим дня, навчання, стан здоров'я, розвиток здібностей та інше. Побачення з дитиною можуть обумовлюватись присутністю іншої особи: другого з батьків, спеціаліста органу опіки та піклування й психолога. Якщо із часом режим спілкування та способи участі у вихованні, встановлені органом опіки та піклування або судом, не будуть відповідати найкращим інтересам дитини, той з батьків, із ким проживає дитина, у порядку самозахисту може не дозволяти другому з батьків здійснювати відповідне спілкування та звернутись із позовом про зміну способів участі у вихованні та спілкуванні з дитиною. Ця вимога може бути також пред'явлена як зустрічна при вирішенні судом справи за позовом про усунення перешкод у спілкуванні [13], а також в окремому порядку тим із батьків, із ким проживає дитина, якщо з'являються обставини, які свідчать про невідповідність інтересам дитини чинного порядку [14]. Отже, вимога про визначення способів участі у вихованні може бути пред'явлена будь-ким із батьків, незалежно від сумісного проживання з дитиною.

Рішеннями у справах про визначення участі у вихованні визначається не здійснювати перешкод, час і періодичність спілкування, але не приділяється увага конкретним прийомам, методам виховання, способам впливу на розвиток дитини. Окремі питання можуть міститись у висновках органів опіки та піклування, проте на практиці це відбувається досить формально. Це положення є частково виправданим: більшість таких відносин знаходиться поза межами правового регулювання, зумовлюється метою невтручання у сімейне життя. Але відповідні питання не можна взагалі залишати неврегульованими, тому встановлення порядку участі у вихованні має містити вказівку на рекомендовані способи виховного впливу, які доведені до батьків, особливо якщо попередньо йшлося про спір щодо цього, про реальну загрозу інтересам малолітньої особи та інше.

Часто батьки не можуть дійти згоди щодо методів та прийомів виховання, проживаючи разом із дитиною, що стає приводом для значної кількості сімейних конфліктів. Конфлікт стилів виховання батьків можуть вкрай не

сприяти належному розвитку малолітньої дитини, яка змушена бути свідком сварок батьків, зростати у несприятливих умовах, що здійснює негативний вплив. Така сім'я має ознаки дисфункціональної, що не відповідає найкращим інтересам дитини. Негативні ж прийоми та методи виховання є не менш шкідливими для розвитку дитини, ніж пряме ухилення, тому захист права дитини на належне батьківське виховання зумовлює визначення механізму пропорційного впливу на стиль виховання батьків під час окремого чи сумісного проживання дитини з батьками. Чинне законодавство передбачає здійснення соціального супроводу для сімей у складних обставинах, зокрема у випадку ухилення батьків від виконання обов'язків з виховання дитини. Втручання у право має бути пропорційним, що містить й відсутність необґрунтованих заходів контролю з боку держави. Із метою недопущення використання негативних стилів виховання, їх конфлікту компетентні органи можуть призначити профілактичні бесіди, рекомендувати звернутись до сімейного психолога, медіатора, надати соціальну допомогу, у будь-якому випадку розуміючи необхідність соціального супроводу. Ці заходи підтримуються міжнародною практикою [5], а звернення до уповноважених служб із захисту прав дітей одного з батьків або навіть дитини має гарантувати можливість вирішення цих питань, незважаючи на їх невелике значення порівняно із захистом прав дітей, позбавлених батьківського піклування.

Відновлення становища, яке існувало до порушення права малолітньої особи на належне батьківське виховання, є одним із найбільш ефективних способів захисту, оскільки завдяки йому умови життя та обставини батьківського виховання дитини можуть бути повернуті в попередній стан або покращені. Як зазначає Р.О. Стефанчук, у випадку порушення особистого немайнового права відновлення становища може мати винятково характер його поновлення. Застосування цього способу захисту права малолітньої особи на належне батьківське виховання може здійснюватись за наявності порушення права як підстави захисту, а за наявності реальної загрози не здійснюється [1, с. 205]. Мету відновлення права на належне батьківське виховання мають способи захисту: поновлення батьківських прав, повернення дитини батькам після відібрання, передача дитини матері чи батькові, які повернулись із місць позбавлення волі. Б.К. Левківський, аналізуючи поновлення батьківських прав, заперечує відновний характер поновлення батьківських прав, визначає спосіб захисту

як встановлення правовідношення за відсутності необґрунтованої відмови компетентних органів [15, с. 30]. Водночас незаконність позбавлення батьківських прав має визначатись не шляхом встановлення правовідношення, а шляхом скасування рішення суду, яким таких прав позбавлено.

Зважаючи на викладене щодо способів захисту права дитини на належне батьківське виховання, враховуючи механізм захисту, маємо підтримати позицію В.О. Рясенцева про одночасний його захист при здійсненні захисту права батьків на особисте виховання [16, с. 51]. У цьому контексті ЄСПЛ відзначив у п. 53 рішення у справі «М.С. проти України», що заявник мав право звертатися до національних органів влади для захисту інтересів своєї дитини, оскільки його дитина була неповнолітньою на час подання заяви, розглянув заяви в особистих інтересах та в інтересах дитини як її представник [17]. Тож при пред'явленні позову про визначення місця проживання дитини, усунення перешкод у спілкуванні з дитиною, визначення або зміну способів виховання та спілкування, відібрання дитини здійснюється одночасний захист батьками своїх прав, пов'язаних із вихованням, й право дитини на належне батьківське виховання.

Компенсаційні способи захисту є важливою гарантією захисту особистих немайнових прав. Для них характерним є те, що вони подібні до відновлювальних за загальною метою: приведення стану особи та її прав до стану до моменту порушення. Але відновлювальні способи мають за мету найбільше відновлення особистої немайнової сфери особи, а компенсаційні застосовуються, коли поновлення особистого немайнового права у повному обсязі не є можливим або коли неправомірним діями завдається шкода, яка пов'язана із цим порушенням, окрім порушення особистого немайнового права [1, с. 214]. Чинними нормами права лише встановлено підстави компенсації моральної шкоди особі, що постраждала внаслідок домашнього насильства, відповідно до ст. 30 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Водночас сімейне законодавство не передбачає підстав компенсації моральної шкоди дитині, чим визнається те, що внаслідок незаконних дій одного з батьків у зв'язку з реалізацією прав, пов'язаних із вихованням, може бути завдана відповідна шкода лише батькам. Але компенсаційні способи захисту мають важливе значення в межах захисту права малолітньої особи на належне батьківське виховання, оскільки неналежними діями батьків дитині завдаються моральні страж-

дання: у разі ухилення одного з батьків від виконання рішення органу опіки та піклування або суду, договору щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим із них, хто проживає окремо від дитини [18, с. 413], самочинної зміни місця проживання малолітньої дитини [19, с. 385], незаконного відібрання дитини та інших. Законодавством також не передбачені підстави компенсації моральної шкоди дитині за аморальні, протиправні дії батьків, зловживання ними правами щодо дитини, невиконання батьківських обов'язків, коли здійснюється незворотній негативний вплив на психіку та соціальні установки дитини, її моральне виховання, деформується її честь і гідність, може формуватись девіантна поведінка [20, с. 56; 21, с. 172].

Висновки

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що особливості захисту права на належне батьківське виховання малолітніх дітей полягає в тому, що відновлення права або становища, зміна правовідношення, припинення неправомірних дій відбувається й у разі звернення одного з батьків з метою захисту свого права на особисте виховання, під час захисту якого відбувається захист права дитини на належне виховання. Виняток становить позбавлення батьківських прав, коли один із батьків захищає не власні права, а пред'являє позов винятково в інтересах дитини. Із метою ефективного захисту прав дітей є необхідним передбачити: зловживання батьківськими правами як окрему підставу позбавлення батьківських прав; можливість компенсації моральної шкоди дитині у випадках, коли підлягає захисту право на належне батьківське виховання; механізм впливу на методи, стилі виховання, що застосовуються батьками, заборону негативних методів при визначенні способів участі у вихованні й при роздільному, й при сумісному проживанні з батьками, зміні способів участі у вихованні, визначенні місця проживання малолітньої дитини з одним із батьків.

Зі створенням умов для належного виховання, усуненням загрози інтересам дитини пов'язана можливість застосування й інших способів захисту, зокрема: виселення батьків або одного з них, які позбавлені батьківських прав, із житлового приміщення на підставах, зазначених у житловому законодавстві, визначення порядку володіння, користування майном, що знаходиться у спільній частковій власності дитини та батьків, позбавлених батьківських прав або обмежених в батьківських правах, що є перспективним напрямом дослідження.

Список використаних джерел:

1. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ : КНТ, 2008. 625 с.
2. Илларионова Т. И. Механизм действия гражданско-правовых охранительных мер / Отв. ред.: Кириллова М.Я. Свердловск : СЮИ, 1980. 76 с.
3. Мироненко В.П. Наявність небезпеки для виховання та розвитку дитини – визначальна умова її відібрання у батьків. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 1. С. 254–262. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua> (дата звернення: 15.05.2020).
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Хаас проти Німеччини», № 11057/0, 08.04.2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_225 (дата звернення: 20.05.2020).
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Савіні проти України», № 39948/06, 18.12.2008. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_454 (дата звернення: 02.07.2020).
6. Про затвердження висновків про доцільність позбавлення батьківських прав: Коломийська міська рада; рішення від 03.12.2019 р. № 297. URL : <http://nbkolrada.gov.ua/dt/182541/> (дата звернення: 24.06.2020).
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Хант проти України», № 31111/04, від 07.12.2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_126 (дата звернення: 09.06.2020).
8. Левківський Б.К. Способи захисту прав та інтересів дитини від зловживання батьківськими правами. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 189–193.
9. Рішення Обухівського районного суду Київської області від 03.07.2019, справа № 372/708/19. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82203777> (дата звернення: 12.07.2020).
10. Equality and shared parental responsibility: the role of fathers. URL : <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22022&lang=en> (дата звернення: 23.07.2020).
11. Левківський Б.К. Забезпечення гендерної рівності у спорах про визначення місця проживання дитини. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 16. С. 88–92. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2016_16_16 (дата звернення: 26.07.2020).
12. Рішення Держинського районного суду м. Харкова від 28.05.2020, справа № 638/2437/20. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89730393> (дата звернення: 14.07.2020).
13. Постанова Верховного суду від 28.01.2019, справа № 619/3051/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79699396> (дата звернення: 16.07.2020).
14. Постанова Верховного суду від 01.04.2020, справа № 165/2839/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88707341> (дата звернення: 16.07.2020).
15. Левківський Б.К. Обрання належного способу захисту під час поновлення батьківських прав. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 26–31. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_1_8 (дата звернення: 23.07.2020).
16. Рясенцев В.А. Семейное право. Москва : Юрид. лит., 1971. 294 с.
17. Рішення ЄСПЛ у справі «М.С. проти України», заява № 2091/13, 11.07.2017. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00995> (дата звернення: 23.07.2020).
18. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. Київ : Видавель Фурса С. Я. : КНТ, 2008. 1248 с.
19. Красицкая Л.В. Проблемы здійснення та захисту особистих та майнових прав дітей і батьків : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 : ДНУ. Вінниця, 2015. 496 с.
20. Резнік Г. Особливості відшкодування моральної шкоди, спричиненої посяганням на особисті немайнові права дитини. *Юридична Україна*. 2014. № 8. С. 53–58. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_8_11 (дата звернення: 17.07.2020).
21. Безштанько В.В. Заподіяння моральної шкоди дитині в сім'ї як одна з причин злочинності неповнолітніх. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*. Випуск 5/2007 (46). Ч. 1. С. 170–173. URL : [http://www.kdu.edu.ua/statti/2007-5-1\(46\)/170.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2007-5-1(46)/170.pdf) (дата звернення: 09.06.2020).

Viktoriya Makovetska. Ways to protect the right to proper parental upbringing of minors

The article analyses the scientific approaches to defining the procedure of protecting the right for proper parental nurturing of children under 14. Among the peculiarities compared with other rights of children is the fact that the right is violated by the persons who are responsible for securing the best interests of the children and protecting their rights. The scientific points of view as for the realization of the preventive-preclusive, renewal and compensatory methods of protection are analyzed. The separation of the child must be applied in case there is: the parents' guilt of a considerably lesser degree compared with the grounds for deprivation of paternal rights, neglect of care or supervision of the child and, primarily – real danger for the health, development, physical or emotional state of the child or the fact proved by the public authorities that they have taken measures for helping the family in difficult circumstances. The latter is a necessary precondition for deprivation of paternal rights which is performed without prior separation of the child. The separation of the child by one of the parents, determining the place of living, determining or changing the ways of participating in the nurturing is a means of protecting both the paternal right for individual nurturing and the right for proper nurturing of the child. In such a case the other parent can take action as for changing the procedure of participating in the nurturing. Within the grounds for deprivation of paternal

rights, the grounds for protection of the right for proper nurturing are the evasion of performing the duties of nurturing the child, of his or her getting education, child abuse, including psychological violence, abuse of parental rights. Reflections on the necessity of legal regulation of compensation of moral damage to the child in case the parents violate the right for nurturing and development are given. The following actions are aimed at restoring the right for proper parental nurturing: parental rights renewal, transferring the child to the parents, giving the child back to the parents or a parent for nurturing, transferring the child to the mother or father released from prison.

Key words: the right for proper parental nurturing, ways of protection of the rights, separation of the child, deprivation of paternal rights, ways of participation in nurturing.

